

શ્વાનોમાં જોવા મળતી હાઇપોથાયરોઇડિઝમની સમસ્યા

ડો. જયેન્દ્ર ડામોર, ડો. શ્રદ્ધા સાવલિયા, ડો. વિકાસ મનાણી, ડો. ધ્રુવિ મિસ્ત્રી, ડો. પુરી મકવાણા
Veterinary Clinical Complex, College of Veterinary Science and Animal Husbandry,
Kamdhenu University, Junagadh-362001
doi.org/10.5281/ScienceWorld.20519511

શ્વાનોમાં હાઇપોથાયરોઇડિઝમ એક સામાન્ય અંતઃસ્રાવ સંબંધિત રોગ છે જેમાં થાયરોઇડ ગ્રંથી પૂરતી માત્રામાં થાયરોઇડ હોર્મોન ઉત્પન્ન કરી શકતી નથી. થાયરોઇડ હોર્મોન શરીરમાં ચયાપચય, વૃદ્ધિ, ચામડીના સ્વાસ્થ્ય, શરીરના તાપમાન અને ઉર્જા નિયમન માટે ખૂબજ મહત્વપૂર્ણ છે. જ્યારે આ હોર્મોનની ઉણપ સર્જાય છે ત્યારે શરીરની વિવિધ ક્રિયાઓ ધીમી પડી જાય છે અને ફૂતરાઓમાં અનેક પ્રકારના લક્ષણો જોવા મળે છે. શ્વાનોમાં આ બીમારી મધ્યથી મોટી ઉંમરે વધુ જોવા મળે છે.

થાયરોઇડ ગ્રંથીનું સ્થાન અને કાર્ય:

થાયરોઇડ ગ્રંથી ગળાના ભાગમાં શ્વાસનળીની બંને બાજુએ આવેલી હોય છે. તે મુખ્યત્વે બે અંતઃસ્રાવ ઉત્પન્ન કરે છે:

૧. ટ્રાયઆઇડોથાયરોનીન (Triiodothyronine) (T3)

૨. થાયરોક્સીન (Thyroxine) (T4)

આ અંતઃસ્રાવો શરીરના ચયાપચયને નિયંત્રિત કરે છે તેમજ શરીરમાં ઉર્જા ઉત્પાદન, વૃદ્ધિ અને અંગોની યોગ્ય કાર્યપ્રણાલી માટે આવશ્યક છે. જો આ અંતઃસ્રાવોની માત્રા ઓછી થાય તો શરીરની વિવિધ દૈનિક ક્રિયાઓ પર તેની અસર વર્તાય છે.

હાઇપોથાયરોઇડિઝમ થવા માટેના કારણો:

ડોઝમાં હાઇપોથાયરોઇડિઝમ થવાના મુખ્ય કારણો નીચે મુજબ છે:

૧. Lymphocytic Thyroiditis: -

આ રોગપ્રતિકારક શક્તિ દ્વારા પ્રેરિત રોગ છે જેમાં શરીર પોતાની થાયરોઇડ પેશીઓ પર હુમલો કરે છે અને ધીમે ધીમે થાયરોઇડ ગ્રંથિ નષ્ટ થવા લાગે છે.

૨. Idiopathic Thyroid Atrophy: -

આમાં થાઈરોઈડ ગ્રંથિ ધીમે ધીમે નાની થઈ જાય છે અને તેની જગ્યાએ ચરબીયુક્ત પેશી આવી જાય છે.

૩. Congenital Causes: -

જન્મથી થાઈરોઈડ ગ્રંથિનો યોગ્ય વિકાસ ન થયેલ હોય ત્યારે ગલુડિયાઓમાં આ પ્રકારે હાઇપોથાઇરોઈડિઝમ જોવા મળે છે.

૪. Secondary Hypothyroidism: -

પિચ્યુટરી ગ્રંથિની ખામીના કારણે થાઈરોઈડ સ્ટિમ્યુલેટિંગ હોર્મોન (TSH)ની કમીથી થાઈરોઈડ અંતઃસ્રાવ ઓછું બને છે.

હાઇપોથાઇરોઈડિઝમના લક્ષણો:

હાઇપોથાઇરોઈડિઝમના લક્ષણો સામાન્ય રીતે ધીમે ધીમે વિકસે પામે છે. મુખ્ય લક્ષણો નીચે પ્રમાણેના જોવા મળે છે:

સામાન્ય લક્ષણો:

- આળસ, સુસ્તી
- વધુ ઊંઘવું
- ઝડપી થાક લાગવો
- સામાન્ય ખોરાક હોવા છતાં વજનમાં વધારો થવો
- ઠંડી વધુ લાગવી

ચામડી અને રુવાંટીમાં ફેરફાર:

- શરીરની બંને બાજુએ (ડાબી અને જમણી તરફ) એકસરખી રીતે વાળ ખરવા
- રુવાંટીની પોતાની કુદરતી ચમક ગુમાવી દેવી
- પૂંછડી પરના વાળ ખરી જાય અને તે ઉંદરની પૂંછડી જેવી સાવ પાતળી અને વાળ વગરની દેખાય, ત્યારે તેને "રેટ ટેઈલ" કહેવામાં આવે છે
- ચામડી કાળી થવી
- રોગપ્રતિકારક શક્તિ નબળી પડવાને કારણે ચામડી પર વારંવાર લાલ ચકામા, પરુવાળી ફોડલીઓ કે ખંજવાળ થવી

પ્રજનન સંબંધી ચિહ્નો:

- વંધ્યત્વ/વાંઝિયાપણું
- માદા શ્વાનોમાં 'હીટ' (Heat) પર આવવાનો સમયગાળો ઘણો લાંબો થઈ જાય છે
- નર શ્વાનોમાં પ્રજનન માટેની ઈચ્છા શક્તિ ઓછી થઈ જાય છે.

ચેતાતંતુ અને સ્નાયુ સંબંધીત ચિહ્નો:

- સ્નાયુઓમાં શક્તિનો અભાવ હોવો
 - ચહેરાના સ્નાયુઓ કામ કરવાનું ઓછું કરે છે જેના કારણે આંખ ખોલવામાં તકલીફ થવી અથવા મોઢામાંથી લાળ પડવી જેવા લક્ષણો દેખાય છે
 - નખ વાળીને ચાલવું
 - સંતુલન ગુમાવવું
- આ ઉપરાંત કાનમાં ચેપ, ચામડી જાડી થવી અને ઉચ્ચ કોલેસ્ટેરોલ પણ જોવા મળી શકે છે.

નિદાન:-

હાઇપોથાયરોઇડિઝમનું નિદાન માત્ર લક્ષણો પરથી નક્કી કરવું મુશ્કેલ છે, તેથી લેબોરેટરી નિદાન પણ જરૂરી છે.

૧. તબીબી તપાસ એ નિદાનનો સૌથી મહત્વનો તબક્કો છે.

પશુચિકિત્સક દ્વારા ગલુડિયા કે શ્વાનના ભૂતકાળ વિશે પ્રશ્નો પૂછવા તેમજ શારીરિક તપાસ કરવી.

૨. Blood Test/લોહીની તપાસ

લોહીની તપાસમાં CBC અને Biochemistry એ નિદાન અર્થે મહત્વનું છે. ખાસ કરીને Hypercholesterolemia (લોહીમાં કોલેસ્ટ્રોલનું વધુ પ્રમાણ) એ થાઇરોઇડની સમસ્યાનું સૌથી મોટું સૂચક છે.

૩. Thyroid Function Tests/ થાઇરોઇડ ફંક્શન ટેસ્ટ

- Total T4
- Free T4
- TSH level

સારવાર:-

હાઇપોથાયરોઇડિઝમનો ઈલાજ આજીવન સંચાલન/દેખરેખ દ્વારા શક્ય છે.

Levothyroxine દવા દ્વારા સારવાર: -

- કૃત્રિમ થાઇરોઇડ હોર્મોનની સારવાર આપવામાં આવે છે.
- દવાનો ડોઝ પશુચિકિત્સક દ્વારા શ્વાનના વજન મુજબ નક્કી થાય છે.
- સામાન્ય રીતે જીવનભર સારવાર ચાલુ રાખવી પડે છે.
-

નિરીક્ષણ:-

- સારવાર શરૂ કર્યા બાદ સમયાંતરે લોહીની તપાસ કરાવવી.
- દવાની માત્રામાં ફેરફાર માટે T4 અંતઃસ્ત્રાવનું નિરીક્ષણ જરૂરી છે.

પરિણામ:-

જો યોગ્ય સમયે નિદાન અને સારવાર કરવામાં આવે તો સારું પરિણામ મેળવી શકાય છે. મોટાભાગના શ્વાનમાં સારવાર પછી થોડા અઠવાડિયામાં પરિસ્થિતિમાં સુધારો જોવા મળે છે.

બચાવ:-

આ સમસ્યા સંપૂર્ણપણે અટકાવી શકાતી નથી, પરંતુ નીચેની બાબતો મદદરૂપ સાબિત થાય છે:

- પશુચિકિત્સક દ્વારા નિયમિત શ્વાનની તપાસ
- પ્રજનન માટેના પ્રાણીઓની તપાસ/પરીક્ષણ
- ત્વચા અને વજનની સમસ્યાઓનું વહેલું નિદાન
- સમતોલ પોષણ અને યોગ્ય કસરત

નિષ્કર્ષ:-

હાઇપોથાયરોઇડિઝમ શ્વાનમાં જોવા મળતો સામાન્ય પણ મહત્વપૂર્ણ અંતઃસ્ત્રાવ સંબંધિત રોગ છે. આ બીમારીમાં થાયરોઇડ હોર્મોનની અછતના કારણે યથાપચય ધીમો પડી જાય છે અને શ્વાનમાં આળસ, વજન વધવું, વાળ ખરવા, ચામડી અને રુવાંટીમાં ફેરફાર જોવા લક્ષણો જોવા મળે છે. સમયસર નિદાન અને યોગ્ય Levothyroxine સારવારથી અસરગ્રસ્ત ડોગ્સ સામાન્ય અને સ્વસ્થ જીવન જીવી શકે છે. તેથી ડોગ્સમાં અકારણ વજન વૃદ્ધિ, વાળ ખરવા અથવા આળસ/સુસ્તી જોવા મળે તો તુરંત પશુચિકિત્સકની સલાહ લેવી જરૂરી છે.

